

نورالله حیدری

چکیده

مدیریت را عده‌ای ذاتی و عده‌ای اکتسابی می‌دانند و بر همین اساس آن را هنر و یا علم و دانش خاصی تعریف می‌کنند. در یک تعریف جامع‌تر آمیزه‌ای از علم و هنر محسوب شده که از ادوار گذشته بشری تا عصر حاضر به اقتضای هر زمان مورد توجه بشر بوده و در عصر کنونی به یکی از ضروری‌ترین نیازهای بشر تبدیل شده است، و در حال حاضر یکی از مولفه‌های بسیار مهم برتری جوامع، کاربرد شیوه‌های مدیریت است.

امروزه عنصر مدیریت شایسته بر منابع مادی و هدایت بیرونی انسانی و محور رشد و بالندگی معرفی می‌شود که حتی در یک شرایط نابرابر مادی و طبیعی، مدیریت صحیح و موثر، عامل تعیین کننده در تعالی و ترقی جامعه است. نگارنده در این مقاله در ساختار پیشنهادی مدیریت مسجد؛ مدیر اصلی مسجد را امام جماعت دانسته و او را به همراه هیأت امنای مسجد که متشکل از افراد متدین، علاقه‌مند و خوش اخلاق هستند، کادر رهبری مسجد معرفی می‌کند.

مقدمه

مدیریت را عده‌ای ذاتی و عده‌ای اکتسابی می‌دانند و بر همین اساس آن را هنر و یا علم و دانش خاصی تعریف می‌کنند. بدون تردید وجود عنصر هدایت مؤثر، نشانگر آن است که با وجود یک مدیریت کارآمد و اثر بخش، جامعه و مجموعه انسانی از حسیض فقر و وابستگی به اوج شکوفایی و استقلال صعود و با فقدان آن، جامعه به سرایشی انحطاط سقوط می‌کند.

شاید روزی وجود منابع مادی، مالی و طبیعی به عنوان محور رشد و بالندگی فرد و جامعه محسوب می‌شد، ولی امروزه عنصر مدیریت شایسته برای هدایت منابع مادی و نیروی انسانی، محور این رشد و بالندگی معرفی می‌شود که حتی در یک شرایط نابرابر مادی و طبیعی، این مدیریت صحیح و مؤثر است که عاملی تعیین کننده در تعالی و ترقی جامعه است.

گرچه بسیاری از اصحاب قلم و اندیشه، تلاش می‌کنند پیدایش چنین دانشی را مانند بسیاری از دانش‌های دیگر، به مغرب زمین منسوب سازند و ملت‌های شرقی را دنبال‌رو آنان معرفی کنند، ولی طریق انصاف نشان می‌دهد، زایش و پیدایش غالب دانش‌ها، در شرق عالم بوده و مغرب‌زمین در قرون اخیر در کاربردی کردن مواردی از آن‌ها، قدم‌های چشمگیری برداشته است.

بدون شک اهتمام آنان قابل تحسین و تقدیر است، ولی به طور یقین بدون معارف شرقی، هرگز به این جایگاه صعود نمی‌کردند. غنی‌ترین معارف مدیریتی در متون ناب اسلامی وجود دارد، ولی متأسفانه سستی، غفلت و خودباختگی مسلمانان از یک طرف و سیطره سیاه استعمارگران متجاوز از طرف دیگر، باعث غارت یا محبوس شدن این معارف در کتاب‌ها و دور شدن آن‌ها از متن زندگی مردم شده است.

به هر حال مدیریت، ریشه در فرهنگ اصیل اسلام دارد چون این علم و هنر، یک عنصر حیاتی برای حیات و بقای جوامع است. بر این اساس مدیریت صحیح مسجد که متشکل از مجموعه‌ای انسانی با ویژگی‌های معنوی و مستعد است، می‌تواند به عاملی کم‌نظیر در رونق مساجد دوران معاصر بدل شود.

ساختار پیشنهادی مدیریت مسجد

مدیریت کامل و حقیقی در یک مسجد، وابسته به حضور فعال و دایمی یک روحانی و عالم واقعی است. مسجد بدون امام جماعت شایسته از نظر دین، اخلاق و علم لازم، هم‌چون خانه‌ای بدون مدیر است. روحانی به همراه هیأت امنای مسجد که متشکل از افراد متدین، علاقه‌مند و خوش اخلاق هستند، کادر رهبری مسجد را تشکیل می‌دهند.

می‌توان به این جمع، مسئول پایگاه بسیج مسجد، مسئول هیأت مذهبی، مسئول کانون مسجد و خادم مسجد را نیز اضافه نمود.

هر کدام از این افراد باید بر اساس شرح وظیفه‌ای که نهاد متولی امور مساجد کشور تدوین می‌کند، زیر نظر روحانی مسجد یا قائم مقام او فعالیت کنند.

عناوین وظیفه هر کدام از این افراد را می‌توان در محورهای کلی زیر بیان کرد:

۱. روحانی مسجد: رهبر و مدیر مسجد.
۲. مسئول بسیج مسجد یا یکی از اعضای توانمند و عالم هیأت امنا: قائم مقام مدیریت.
۳. مسئول کانون مسجد: مسئول امور فرهنگی.
۴. یکی از اعضای هیأت امنا: امور مناسبت‌ها (تبلیغات).
۵. یکی از اعضای هیأت امنا: امور مالی و تدارکات.
۶. یکی از اعضای هیأت امنا: امور سیاسی.
۷. یکی از اعضای هیأت امنا: امور ساختمان و تعمیرات و توسعه.
۸. خادم مسجد: مسئول امور نظافت و پاکیزگی و بهداشت مسجد.
۹. یک نفر خواهر: مسئول امور خواهران مسجد.
۱۰. یک جوان شایسته: مسئول امور نوجوانان و جوانان مسجد.

وظایف پیشنهادی مدیران مسجد

۱- شرایط و وظایف روحانی مسجد

در عصر ما به یمن نظام مقدس جمهوری اسلامی، اسلام عزیز به همت رادمردی کم‌نظیر از سلاله پاک زهرای مرضیه یعنی حضرت امام خمینی قدس سره به حاکمیت کامل سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و... رسید. نقش روحانیت و انتظارات مردم، بسیار با زمان گذشته متفاوت است. لذا شخصیت و منش رفتاری، اخلاقی، فرهنگی و سیاسی روحانی و نحوه انجام رسالت و فعالیت او مورد بحث است.

روحانی باید شخصیتی مردمی، باسواد و آگاه به زمان باشد و در خصوص انجام وظایف، عواملی چند مؤثرند:

۱. حضور منظم و دایمی وی؛
۲. اقامه نماز غیر طولانی و صحبت کوتاه و جذاب و جدید و منظم؛
۳. پرسش و پاسخ برای جماعت مسجد هر چند وقت یک بار؛
۴. تشریح فلسفه احکام الهی و ثمرات دنیوی و اخروی آنها برای مردم؛
۵. فکر و برنامه‌ریزی برای جذب همسایگان مسجد و دغدغه و حساسیت و تدبیر نسبت به حضور مردم؛
۶. شناسایی افراد و نمازگزاران با ویژگی‌های خاص هر یک و بهره‌جستن از توان آنها؛
۷. مراجعه به محل کار نمازگزاران و حتی کمک به آنان هر چند وقت یک بار؛
۸. عیادت بیماران نمازگزار؛
۹. شرکت در مجالس مختلف مردم اعم از شادی یا مصیبت؛
۱۰. آشنایی به سیره و سنت نبوی و علوی و انجام آنها در حد توان.

۲- وظایف قائم‌مقام مدیریت مسجد

انجام وظایف دهگانه روحانی مسجد در موارد لزوم به فراخور توان و پاسداری از امنیت و دفاع از ارزش‌ها به تناسب مسئولیت بسیجی خود، از وظایف قائم‌مقام مدیریت مسجد می‌باشد.

۳- وظایف مسئول امور فرهنگی مسجد

ترتیب دادن مباحث منظم برای خواهران، جوانان و بزرگ‌ترها و دانش‌آموزان، تشکیل کلاس‌های قرآن، عربی، تقویتی برای دروسی مانند زبان انگلیسی، ریاضی و... از وظایف مسئول امور فرهنگی مسجد است.

امور فرهنگی مسجد، می‌تواند ضمن برنامه‌های عمومی از جمله برپایی سنت قرائت قرآن کریم در هر شب و هنگام نماز جماعت مغرب و عشا و یا مسابقات مختلف، به تفکیک برای هر جنس و رده سنی و شغلی مختلف، برنامه داشته باشد.

بار مالی حرکت‌های فوق را می‌توان با استفاده از معلمین متدین و بسیجی که با تخفیف لازم تدریس می‌کنند و دریافت شهریه مناسب از افراد و کمک از طریق نهادهای فرهنگی استان و یا درآمدهای مسجد که مغازه‌های تجاری دارند تأمین کرد.

برای سایر اقشار هم چون کشاورز، کسبه، کارگر و... نیز آموزش‌های مفید در نظر گرفته شود. هم‌چنین در یک برنامه منظم از مسئولان مختلف فرهنگی استان، شهرستان، شهر و محله دعوت به عمل آید تا پاسخگوی سوالات مختلف نمازگزاران در مسجد باشند.

وجود یک کتابخانه غنی و روزنامه‌های مختلف در جذب مردم و بالا بردن سطح آگاهی آنان بسیار مؤثر است.

۴- وظایف مسئول امور تبلیغات و مناسبت‌ها

دعوت از افراد هنرمند و علاقه‌مند، ایجاد جاذبه لازم برای جذب افراد به مسجد، استفاده از ابزار و رسانه‌های صوتی و تصویری و برگزاری مناسبت‌های مختلف در مسجد از وظایف مسئول امور تبلیغات و مناسبت‌ها است.

نکته بسیار مهم آن است که از یک سو با عنایت به گسترش حجم رسانه‌های تبلیغی، تلویزیون، رایانه، اینترنت و سایر رسانه‌ها، برنامه جشن‌ها و مناسبت‌های مسجد باید به حدی جذاب باشد که انگیزه حضور در مسجد فراهم شود و از سوی دیگر، مناسبت‌ها حتی المقدور از حالت کلیشه‌ای و تکراری خارج شود و با تغییر دکور و جایگاه مراسم و سخنران و برنامه‌ها و عوامل اجرا، از یکنواختی خارج شود.

۵- وظایف امور مالی و تدارکات مسجد

تأمین امکانات و هزینه مناسبت‌ها، برنامه‌های فرهنگی و مخارج مختلف بهداشتی، سوختی و نگهداری مسجد و... تهیه منابع مطمئن و دائمی مالی و اتخاذ تدابیر لازم برای کسب درآمد به شکل ممکن شرعی از اهم وظایف مسئول امور مالی و تدارکات مسجد است.

فعالیت چشمگیر و مؤثر سایر بخش‌های مسجد، به فعالیت‌های امور مالی وابسته است. از جمله اموری که می‌توان در تأمین منابع مالی انجام داد:

۱. شناسایی افراد خیر محل برای مقرر کردن یک منبع دائمی مالی برای مسجد؛

۲. بهره‌برداری مناسب و حتی تبدیل بخش‌هایی از مسجد به امور درآمدزا با رعایت حرمت مسجد و لحاظ کردن مسایل شرعی؛

۳. افتتاح شماره حساب برای مسجد و اعلام آن؛

۴. دریافت جوهری از افراد که مراسم خود را در مسجد، بر پا می‌کنند.

۶- وظایف مسؤل امور سیاسی مسجد

بالا بردن آگاهی و معرفت سیاسی اقشار مختلف مردم، تبیین مفهوم واقعی سیاست و آشکار نمودن شگردهای سیاست‌بازان داخلی و خارجی، تحلیل وقایع و رویدادهای سیاسی، ارائه اخبار سیاسی در تابلو اعلانات داخل مسجد، معرفی خدمتگزاران گمنام، تشریح ابعاد سیاسی اسلام و برنامه‌های دشمنان انقلاب به‌طور مستند، ارائه سلسله مباحث سیاسی با دعوت از سخنرانان به منظور حفظ گوهر ناب و بی‌بدیل حکومت اسلامی و جلوگیری از تبدیل آن به یک نظام سکولار از وظایف مسؤل امور سیاسی مسجد است.

متأسفانه امور سیاسی و اشتغال به آن، در عرف جامعه نوعی گناه و انحراف تلقی می‌شود. امام امت، با این تفکر که تدین را با سیاست در تضاد می‌بیند، مبارزه نمود و برگفتار نغز شهید آیت‌الله مدرس که سیاست ما عین دیانت ماست و دیانت ما عین سیاست ماست، در گفتار و عمل تأکید نمود.

در شرایط کنونی کشور فعالیت سیاسی مساجد یک ضرورت حیاتی است. امروزه وجود مساجد دارای برنامه سیاسی می‌تواند پشتیبان محکمی برای نظام اسلامی باشد و در جهت شبهه‌زدایی، رفع اتهامات، خنثی نمودن شایعات و مباحث بی‌مبنا نسبت به نظام، روحانیت و حزب‌الله، گام‌های مؤثری بردارد.

۷- وظایف خادم مسجد

نظافت و امور بهداشتی مسجد، عطر آگین نمودن و زیبا سازی توأم با مهربانی و عطوفت با جوانان و نوجوانان و رعایت اخلاق اسلامی از وظایف خادم مسجد است.

۸- وظایف امور خواهران مسجد

انجام کلیه امور خواهران و سهمیم ساختن آنان در انجام کارهای مسجد با رعایت حدود شرعی از وظایف امور خواهران مسجد است.

برای تحقق این امر می‌توان با انتخاب یک خواهر علاقه‌مند و توانا، از نقطه‌نظرات زنان در این زمینه مطلع شد.

۹- وظایف امور نوجوانان و جوانان مسجد

جذب، نگهداری و تربیت سازنده و اسلامی نوجوانان و جوانان و برنامه‌ریزی خاص برای آن‌ها از وظایف امور نوجوانان و جوانان مسجد است.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در شرایط کنونی جهان که افراد در محاصره اطلاعات و شیوه‌های رنگارنگ برای جذب و سرگرمی هستند، مسجد بدون مدیریت و برنامه‌ریزی صحیح نمی‌تواند صرفاً با نصیحت و حرف، زمینه جذب و نگهداری افراد جامعه را فراهم کند.

در پایان، تذکر این نکته لازم است که با تأمین منابع مالی و ارائه برنامه‌های جذاب و مفید می‌توان مساجد را رونق بخشید.

امید که با الطاف خداوند تبارک و تعالی و برنامه‌ریزی نهادهای ذیربط، مساجد کشور در هرکوی و برزن از درخشش و تابندگی در ابعاد مختلف بهره‌مند شوند.

منبع: مرکز رسیدگی به امور مساجد